

seguir còmodament i amb referències la gran abundància de dades que ens descobreix el professor Francisco Gracia i que il·lustren i interpreten la vida d'aquest gironí universal.

Joaquim NADAL I FARRERAS
Universitat de Girona
quimnadal@hotmail.com

DUEÑAS, Oriol (2018). *Carme Ballester, compromís, resistència i solitud*. Maçanet de la Selva: Editorial Gregal, 340 p.

Tres mots que defineixen un molt bon títol per a la biografia d'un personatge caigut en l'oblit malgrat la molt extensa bibliografia dedicada a Companys. Carme Ballester, segona esposa del president de Catalunya² que fou afusellat pels franquistes espanyols el 1940 per ser president de la Generalitat, com proclama la normativa que encara avui els militars espanyols validen que era legal. Un assassinat sobre el qual encara cap au-

2. Vegeu, per exemple, la bibliografia comentada a Josep M. Figueres, «Lluís Companys: aproximació a la bibliografia recent (2000-2010)», *Eines*, núm. 16 (tardor 2011) p. 103-111.

toritat espanyola no ha expressat disculpes ni reparació, mentre que periodistes indocumentats parlen d'una transició modèlica aquests dies en què es reiteren honors a torturadors i assassins i als executats i torturats se'ls vol enviar a l'oblit etern rere l'aparença d'una hipòcrita reconciliació. Els historiadors prou que s'escarrassen mostrant la violència d'una transició però cridar és balder, diu la dita, si l'ase no vol veure.

L'autor de la biografia és Oriol Dueñas, jove professor de la UB i tècnic del Memorial Democràtic, autor de diversos treballs sobre el franquisme entre els quals remarquem *La violència dels uns i dels altres. La repressió durant la guerra i la postguerra a Olesa de Montserrat (1936-1945)*, que amb el suport de Josep M. Solé i Sabaté s'ha acararat al repte de biografiar una persona sense disposar del seu arxiu personal exhaustiu, atès que pocs papers es conserven més enllà de cartes i documents oficials en arxius públics. D'entrada, avancem que l'autor surt airós, i amb nota, del repte.

Presenta, doncs, aquesta monografia que ultrapassa el personatge perquè ens ajuda a conèixer —més enllà de l'interès humà d'una dona de relleu respectada i respectable pels catalans i pels demòcrates europeus— tot el món de l'exili amb un

peculiar microcosmos. És obra també de relleu polític atès que ens acosta a altres personatges que la van ajudar o hi van tenir relació, de Josep Tarradellas a Josep M. Batista i Roca o Joan Tauler. Multitud de referències, documentades, tot i l'absència d'un índex de noms. Així se'ns mostra alhora la misèria i la grandesa de l'exili quan la premsa franquista parlava dels exiliats daurats farcits d'or i la majoria eren en camps d'internament francesos o de concentració alemanys o en brigades de treball o simplement patint pel dia a dia tot amagant-se a la cerca de papers o lluitant al maquis i esperant l'alliberament amb candelletes perquè, pensaven, això significaria l'ensorrada de Franco, Mussolini i Hitler, tots al mateix paquet.

Les ajudes, els silencis, el dolor en la solitud, els drames dels vençuts militarment que en nombrosos casos van rebutjar les indemnitzacions de qualsevol mena, com ara laborals, en no voler tenir res a veure amb el franquisme; en rebutjar un règim que es tornà a tacar les mans de sang després del final de la guerra en una molt llarga venjança ideològica mentre es re-partien els càrrecs i els transmetien als seus fills, cosa que és un dels mals de la feblesa de la democràcia a Espanya. El resultat és que els alts funcionaris de l'Estat siguin encara en bona part hereus, físics o espirituals, dels bot-

xins totalitaris i, *ad majorem dei gloriam*, usin un llenguatge acusador per titllar els adversaris de supremacistes socialment, nazis políticament, intolerants ideològicament i discriminadors lingüístics, tot i que és evident que és a l'inrevés.

Solitud dura, però també compromís, apareix des del començament en l'actitud de Carme Ballester, qui s'implicà políticament a fons, ja en els anys vint i trenta amb Estat Català contra la Dictadura, durant una etapa de la qual no es tenen gaires dades i que no s'explica prou fora de l'esment d'unes reunions citades a les memòries de M. Broggi. La vida amorosa de Ballester, un xic atzarosa, primer amb Joan Duran, amb qui estigué casada de 1927 a 1933, i després amb Miquel Badia, company del Casal de la Gran Via, fins a establir-se plenament amb Lluís Companys, amb qui es casà un mes després del divorci legal de l'octubre de 1936 atenent la nova legislació sobre divorci de 1932.

Dueñas fa un repàs de la bibliografia sobre la situació i l'activitat de les dones durant els primers anys de la Segona República, amb menció de les activitats en defensa dels drets de la dona que promou Carme Ballester especialment amb la signatura de manifestos. Ens plau la serietat de l'autor quan a propòsit de les relaci-

ons entre l'atractiu Badia i la madura Carme, nascuda segons el certificat de naixement el 1898, en fa una escassa recreació, a diferència d'altres historiadors que s'hi abonen malgrat els dubtes, en un episodi íntim magnificat, a l'hospital de Manresa arran de l'accident automobilístic de l'amant. Diu Dueñas: «Sense entrar a comentar els fets amb detall, i sense voler posar en dubte si aquell episodi es produí o no —cosa que deixo per a la crònica rosa de l'època i per a la intimitat d'aquella parella que era adulta per fer el que volgués, sí que crec oportú comentar alguns errors [...]». Efectivament la vida sexual és privada i fora que tingui repercussions escandaloses o delictives, cal deixar-la en l'àmbit interior, com la religió. Massa mirades hi hagut dels serveis de policia, Guàrdia Civil, Falange en la vida privada dels catalans derrotats com per fer-ne cas a partir d'insinuacions malèvols. Seria el mateix que usar els informes de la policia per elaborar el perfil biogràfic d'una persona: l'esbiatxat total.

Efectivament, la narració biogràfica és el compromís d'una dona vital que acompanya a la presó al penal del Puerto de Santa María el seu marit fins a l'alliberament el 1936 o que celebra mesos després amb cava la derrota dels militars rebels a mans de les forces d'ordre públic que coordina la

Generalitat; que viu amb Companys, físicament al costat o en esperit, quan és detingut i reclòs primer durant els Fets d'Octubre de 1934 i després durant el repte de govern l'any darrer de la seva vida. L'autor s'ocupa tanmateix d'algun episodi tèrbol i fosc, com l'assassinat de Rebertés, al pis del qual residia la Carme atesa l'amistat íntima amb l'esposa del personatge. Dueñas hi passa elegantment citant la bibliografia, encara que sigui hostil o crítica, com ho són els comentaris de Solé i Pla sobre la primera dama.

El període de guerra, gràcies a la documentació de premsa, la de la policia francesa exhumada per l'associació manresana de memòria, de tant mèrit, i d'altres, entre la qual destaquen els arxius, sobretot fotogràfics, és més coneguda i se'ns repassa amb detall. S'hagués pogut ampliar. De cercar a les sis mil imatges del Comissariat de Propaganda, a l'ANC, s'haurien pogut detectar imatges impactants com la cara adolorida de la Carme al costat del seu marit en visionar el documental de Laya Fils *Le martyre de Catalogne*, que fou elaborat com a explicació internacional dels bombardeigs a ciutats que no eren objectius militars sinó que eren atacades per fer disminuir la moral de resistència i de lluita.

Pel volum notable i rellevant, d'informació, hi ha molt poques er-

rades, alguna de redacció com Crusells per Crusellas (p. 13), esmenada posteriorment. Lluís Clusellas, tan oblidat i que tant va escriure sobre Companys, i també sobre Ballester, a *Canigó* i a *l'Avui*; o bé la de confondre camp d'aviació per camp d'instrucció a Sant Cugat del Vallès (p. 76). També l'ús d'algun mot inusual com 'serventa' per 'minyona' o 'criada' (p. 108); en fi, errades que només fan —fem— els qui publiquem atès el volum de documentació usat. Tanmateix, són aspectes menors que de cara una segona edició seria bo de polir.

L'aportació als episodis vitals de l'exili és el gruix de l'obra. L'autor es desplaça o demana documentació a un conjunt d'arxius i ens plau trobar-hi el mexicà Genaro Estrada, tan ric en materials sobre la Guerra Civil i tan poc conegut, els diplomàtics francesos, etc., en una labor que cal felicitar en una obra d'alta divulgació. Diguem-ho clar, moltes biografies són simples comentaris de context, amb referències d'obres conegudes i sense treball d'arxius. Simples reiteracions que no aporten pas noves dades. Si hom fa un esforç cal que hi hagi novetats i aquestes venen només investigant. D'ací que aquesta biografia, bàsicament d'arxius, és un model de com cal treballar. Potser hi trobaríem a faltar també les absències, com ara, posem per cas, si al conegut parisenc

Fons de Moscou, amb milers de carpetes de catalans de finals del XIX fins a la guerra mundial hi ha o no una carpeta amb el nom de Carme Ballester; això caldria especificar-ho i, si hi és, veure'n les referències. En cas contrari, cal saber-ho perquè l'absència d'informació, des de l'expedient del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques fins al de la maçoneria, indica dades fins i tot per absència. No és el cas, però, perquè de Poblet i Sant Cugat s'obté un gran nombre de dades amb correspondència, de Tarradellas a Ventura Gassol, que ens acosten al personatge.

Potser una més àmplia reproducció, en apèndixs, d'una selecció de cartes o de poemes, hauria ofert una visió de la personalitat de Carme Ballester amb més profunditat, però ja se sap que les exigències editorials són dogma quan el mercat cada vegada és més dur i els mitjans de comunicació, especialment els televisius, tracten el llibre d'assaig i història com si es tractés d'un producte minoritari mentre els inunda la crònica groga, rosa o negra. Per avalar el que diem mostrem un tast, un fragment d'un poema representatiu, que ja vàrem reproduir íntegrament el 1997 quan ens endinsàrem un xic en la vida de la protagonista del llibre arran de l'obertura del sumari del consell de guerra a Companys, el seu marit

estimat present i absent,³ diu el poema, que té el mèrit de mostrar nítidament uns sentiments més enllà del valor literari.⁴

Potser un àlbum, un llibre eminentment visual i amb reproduccions facsímils, que inclogués una selecció de documents —i als arxius diplomàtics francesos n'hem vist un feix, de la família de Companys (vídua i fills), tots de gran força humana—, seria un digne homenatge, com la

3. *El consell de guerra a Lluís Companys*, Barcelona, Proa, 1997, p. 160-161.

4. [...] Camí de l'esperança: / Els meus ulls guaiten / el trosset de terra, / on el van depositar. / Miracle! Fes reviure la llum, / que dins la nostra nit s'apaga. / El meu poble / en tenebres va deixar. / Camí de l'esperança: / desliurada Catalunya de tota ignomínia, / reneixi recobrada, / amb la nostra senyera i les llibertats! / La terra retrobada, / seguiré amb serenitat el camí vers l'Eternitat. / LA MORT / Oceà Atlàntic! / Mar i cel amb reflexos grisos. / Un poblet, entorn de l'aigua / salada, i pins. / Caseta blanca on vivíem exiliats, / els nostres cors / ferits per tanta tragèdia, / l'un en l'altre es van conhortar. / El sistema del mal / va seguir a França, / de retruc tot fou trasbalsat. / Cap al vespre d'un mes d'agost / el vingueren a cercar / soldats, homes estrangers / se'l van emportar, fronteres enllà. / Mediterrani, mar i cel / d'un blau profund / que recolza al peu / de la muntanya i, al seu cim, / el tenebrós castell, allí / aquell crit i el seu cos van entomar! / Així fou, com la vida / d'un home honest, generós, / de valors remarcables va finir! / Després d'haver fet front / a una guerra cruel / que ens van imposar.

gran biografia extensa del president afusellat, que ens acostaria a una vida de la qual sovint hi ha només reiteracions d'obres anteriors. Un àlbum en què la fotografia tingués també un paper primordial. En els cinc llibres que hem dedicat a Companys — fora d'un que analitza la seva vida aportant dades noves— hem aportat documents, siguin intervencions parlamentàries dels anys vint, el sumari consell de guerra, escrits contra la guerra i una antologia documental general. Mostrar la vida de la seva segona dona Carme i dels fills Lluís i Maria ens apropiaria als efectes que té en la figura dels capdavanters d'un poble l'acció repressiva. I això també és història. I ningú millor que Dueñas per aplegar una selecció documental i, també generosa i àmplia, de fotografies.

Concloem. Potser la gran aportació de la biografia és mostrar-nos una persona amb el seu tarannà particular, el seu peculiar estil de relacions humanes i polítiques que coneixem bé gràcies als epistolaris, gràcies a les cartes que són unes fotografies de continguts extraordinàries i que bé podrien haver estat més generoses en reproduccions pel valor historiogràfic que tenen. Sigui com sigui, les grans qüestions per a Carme Ballester de l'exili, l'atenció a en Lluís, fill del seu marit, malalt mental hospitalit-

zat, o bé la subsistència tan difícil, la lluita contra l'invasor nazi, el record i memòria del marit i les sordideses, que de tot hi ha, són exposades amb un distanciament elegant i simplement expositiu i sense judicis de valor. Se'ns desgrana el que el lector també vol conèixer, les vicissituds del medalló de la Generalitat, el testament, el destí dels objectes personals, etc. Tot plegat ens fa veure una vida que tingué un punt d'inflexió molt diàfan: a partir de la coneixença amb Companys i el seu matrimoni, ella no sols el segueix arreu, sinó que un cop mort, no inicia una nova vida sinó que viu plenament en el seu record i homenatge.

Josep M. FIGUERES
josepmaria.figueres@uab.cat